

Ds 2008:85

Den enskildes val av rättsligt biträde

REGERINGSKANSLIET
Justitiedepartementet

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som ska svara på remiss.

Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/>

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2008

ISBN 978-91-38-23123-4
ISSN 0284-6012

Innehåll

Promemorians huvudsakliga innehåll	5
1 Lagförslag	7
1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	7
1.2 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619).....	10
2 Ärendet.....	15
3 Nuvarande ordning.....	17
3.1 Förordnande av rättsliga biträden.....	17
3.2 Ersättning till rättsliga biträden	21
3.3 Justitiekanslerns granskningsfunktion	25
4 Överträdelseärendet.....	27
5 Överväganden och förslag.....	29
5.1 Utgångspunkter för en reform.....	29
5.2 Förordnande av rättsliga biträden	33
5.3 Ersättning till rättsliga biträden	34

5.3.1	Ersättning för tidsspillan och utlägg.....	34
5.3.2	Besked om statens kostnadsansvar	36
5.3.3	Förbudet mot ytterligare ersättning	39
5.4	Justitiekanslerns granskningsfunktion	41
6	Ekonomiska konsekvenser	43
7	Ikraftträdande m.m.....	45
8	Författningskommentar	47
8.1	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken	47
8.2	Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619).....	51

Promemorians huvudsakliga innehåll

I promemorian behandlas frågor som rör förordnanden av och ersättning till rättshjälpsbiträden, offentliga försvarare, målsägandebiträden och offentliga biträden.

Det övergripande syftet med de förslag som lämnas i promemorian är att stärka den enskildes rätt att själv välja rättsligt biträde.

Enligt nuvarande regler ska den person som den enskilde föreslår till rättsligt biträde inte förordnas om anlitaandet av honom eller henne skulle medföra avsevärt ökade kostnader, vilket typiskt sett är fallet när biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanteras. I promemorian föreslås att en sådan kostnadsökning inte ska medföra att personen utestängs från möjligheten att förordnas som rättsligt biträde. Behovet av att begränsa statens utgifter ska i stället tillgodoses genom att ett rättsligt biträde som regel inte har rätt till ersättning av allmänna medel för tidsspillan och utlägg som uppstår på grund av att han eller hon har sin verksamhet på avlägsen ort. Endast om det finns särskilda skäl ska biträdet ha rätt till ersättning av sådant slag.

De föreslagna ändringarna i bestämmelserna om förordnande och ersättning innebär att det vid tidpunkten för förordnandet av ett rättsligt biträde kan vara oklart i vilken omfattning ersättning av allmänna medel utgår för merkostnader som uppstår på grund av att biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort. Det föreslås därför att den domstol eller myndighet som fattar beslut om förordnande på begäran av den enskilde eller det föreslagna

biträdet ska lämna förhandsbesked i frågan om ersättningen får avse sådana merkostnader.

För rättsliga biträden som får ersättning av allmänna medel finns sedan lång tid tillbaka ett förbud mot att förbehålla sig eller ta emot ersättning av den enskilde utöver vad som ersätts av staten. För att ge reformen ett större genomslag föreslås i promemorian att det från förbudet görs undantag för sådana merkostnader som enligt förslaget inte ersätts av allmänna medel.

Förslagen i promemorian bedöms vara kostnadsneutrala för staten.

Lagändringarna föreslås träda i kraft den 1 januari 2010.

1 Lagförslag

1.1 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Häri genom föreskrivs att 21 kap. 5 och 10 §§ rättegångsbalken ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

21 kap.

5 §¹

Till offentlig försvarare *skall* förordnas advokat, som *finnes* lämplig *därtill*. Om särskilda skäl *föreligga*, *må* till sådan försvarare utses annan lämplig person, som avlagt *för behörighet till domarämbete föreskrivna kunskapsprov*. Företrädesvis bör anlitas någon, som vid *rätten brukas* som rättegångsombud.

Har den misstänkte till offentlig försvarare föreslagit någon, som är behörig *därtill*,

Till offentlig försvarare *ska* förordnas *en* advokat som *är* lämplig *för uppdraget*. Om *det finns* särskilda skäl *får* till sådan försvarare utses annan lämplig person som *har* avlagt *de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domaranställning*. Företrädesvis bör *det* anlitas någon som *brukar uppträda* som rättegångsombud vid *domstolen*.

Har den misstänkte till offentlig försvarare föreslagit någon som är behörig *för*

---

¹ Senaste lydelse 1972:430

skall han förordnas, om ej hans anlåtande skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller eljest särskilda skäl föranleda annat.

uppdraget, ska denne förordnas om det inte finns särskilda skäl mot det.

21 kap.

10 §²

Offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete *skall* bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer.

Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer den taxa som *skall* tillämpas vid bestämmande av ersättningen i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

En offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete *ska* bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer den taxa som *ska* tillämpas vid bestämmande av ersättningen i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

Ersättningen till offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse tidsspillan och utlägg som har

² Senaste lydelse 1996:1624.

uppstått på grund av att den offentlige försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna offentlige försvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

En offentlig försvarare får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den offentlige försvararen *skall* till den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon *uppburit*.

En offentlig försvarare får, *med undantag för tidspillen och utlägg som enligt fjärde stycket inte omfattas av försvararens rätt till ersättning av allmänna medel*, inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den offentlige försvararen *ska* till den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon *har tagit emot*.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.
  2. Äldre bestämmelser ska fortfarande gälla för offentlig försvarare som har förordnats före ikraftträdandet.

1.2 Förslag till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

Härigenom föreskrivs att 26, 27 och 29 §§ rättshjälpslagen (1996:1619) ska ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

26 §

Till rättshjälpsbiträde får förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget. Har den rättssökande själv föreslagit någon som är lämplig, *skall* denne förordnas, om det inte *medför avsevärt ökade kostnader eller det i övrigt* finns särskilda skäl mot det. Ett biträde får entledigas om det finns skäl till det.

Till rättshjälpsbiträde får förordnas *en* advokat, *en* biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget. Har den rättssökande själv föreslagit någon som är lämplig, *ska* denne förordnas om det inte finns särskilda skäl mot det. Ett biträde får entledigas om det finns skäl till det.

Byte av biträde får ske efter särskilt tillstånd och bara om det finns särskilda skäl. Om byte av biträde har skett en gång, får nytt byte ske endast om det finns synnerliga skäl.

Ett biträde får sätta en advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sitt ställe (substitution) om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna. I övrigt får substitution endast ske efter särskilt tillstånd.

27 §

Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt.

Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt.

Ersättningen för arbete *skall* bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer. Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlitan­de av tekniskt biträde.

Ersättningen för arbete *ska* bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer. Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlitan­de av tekniskt biträde.

Ersättningen till rättshjälpsbiträde får endast om det finns särskilda skäl avse tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att rättshjälpsbiträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. På begäran av den rättssökande eller det föreslagna rättshjälpsbiträdet ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

Ersättning för arbete före ansökan kan endast avse arbete som varit av mindre omfattning eller av bråds­kande art. Vid biträdesbyte enligt 26 § andra stycket gäller motsvarande i fråga

om det nya biträdets rätt till ersättning för arbete som utförts före beslutet om byte.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett kostnad för rätts hjälpen, *skall* detta beaktas vid ersättningens bestämmande. Om biträdet missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxor som *skall* tillämpas vid bestämmande av ersättning i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett kostnad för rätts hjälpen, *ska* detta beaktas vid ersättningens bestämmande. Om biträdet *har* missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxor som *ska* tillämpas vid bestämmande av ersättning i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

29 §

Ett rättshjälpsbiträde får inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av sin huvudman utöver vad som följer av 27 §. Har detta skett är förbehållet utan verkan och biträdet *skall* till huvudmannen betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot för mycket.

Ett rättshjälpsbiträde får, *med undantag för tidsspillan och utlägg som enligt 27 § andra stycket inte omfattas av biträdets rätt till ersättning*, inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av sin huvudman utöver vad som följer av 27 §. Har detta skett är förbehållet utan verkan och biträdet *ska* till huvudmannen betala tillbaka vad han eller hon har tagit

emot för mycket.

-
1. Denna lag träder i kraft den 1 januari 2010.
  2. Äldre bestämmelser ska fortfarande gälla för biträde som har förordnats före ikraftträdandet.

2 Ärendet

Europeiska gemenskapernas kommission (kommissionen) har inlett ett överträdelseärende mot Sverige med anledning av att det i rättshjälpslagen (1996:1619) föreskrivs att en rättsökandes förslag till rättshjälpsbiträde kan frångås om det medför avsevärt ökade kostnader. Kommissionen anser att regleringen i praktiken utgör ett hinder mot förordnande av rättshjälpsbiträden som är etablerade i andra medlemsstater och har i ett motiverat yttrande i februari 2008 gjort gällande att Sverige inte uppfyller sina skyldigheter enligt artikel 49 i EG-fördraget om förbud mot inskränkningar i den fria rörligheten för tjänster inom gemenskapen (KOM:s ref SG [2008] D/200455, ärendenummer 2005/4709).

Den svenska regeringen har i sitt svar på det motiverade yttrandet den 31 mars 2008 bestritt kommissionens påstående om fördragsbrott (UD2008/4458/RS). I svaret har dock anförts att det, i den situation som har uppkommit, finns skäl att överväga en ändring av den nationella lagstiftningen på den punkt som har ifrågasatts.

Mot den angivna bakgrunden lämnas i promemorian förslag till förändringar av reglerna om förordnande av och ersättning till rättshjälpsbiträde, offentlig försvarare, målsägandebiträde och offentligt biträde (nedan benämnda med samlingsbegreppet rättsliga biträden).

3 Nuvarande ordning

3.1 Förordnande av rättsliga biträden

Rättshjälpsbiträde

Bestämmelserna om förordnande av rättshjälpsbiträde finns i 26 § rättshjälpslagen (1996:1619). Till rättshjälpsbiträde får förordnas advokat, biträdande jurist på advokatbyrå eller annan som är lämplig för uppdraget. Har den rättssökande själv föreslagit någon som är lämplig ska denne förordnas, om det inte medför avsevärt ökade kostnader eller det i övrigt finns särskilda skäl mot det.

Ett beslut om förordnande av rättshjälpsbiträde meddelas enligt 39 § första stycket rättshjälpslagen av domstol om målet eller ärendet handläggs där och i annat fall av Rättshjälpsmyndigheten. Med domstol avses i detta hänseende även arrendenämnd och hyresnämnd. Ett beslut att inte förordna ett föreslaget biträde får överklagas.

I förarbetena till rättshjälpslagen anges att frågan om när avsevärt ökade kostnader kan antas uppstå är bl.a. beroende av var biträdet normalt har sitt verksamhetsområde. ”Som huvudregel bör den rättssökande vara bosatt i det område där rättshjälpsbiträdet har sin verksamhet. Detta gäller i vart fall om tvisten skall prövas på denna ort, men även i andra fall skall möjligheten att ställa platsombud beaktas” (prop. 1996/97:9 s. 216).

Rättshjälpsnämnden (RN) fann i avgörande 259/2000 att avsevärt ökade kostnader fick antas uppkomma om det föreslagna biträdet var bosatt på långt avstånd från rättssökanden och tvisten vid en eventuell rättegång skulle prövas på rättssökandens bostadsort. Vid tillämpningen av 26 § rättshjälpslagen och dess motsvarighet i 1972 års rättshjälpslag finns även exempel på att ett föreslaget biträde har förordnats trots avstånd mellan denne och den rättssökande. I Besvärnsnämndens (BN) avgörande 929/80 hade motparten sitt kontor på den ort där biträdet fanns och en eventuell rättegång skulle också handläggas där. Det antogs att avsevärt ökade kostnader inte skulle uppkomma och det föreslagna biträdet förordnades. I BN 881/80 förordnades ett biträde från Stockholm för ett större antal rättssökande i Värmland i en entreprenadvist av stor omfattning. Motparten hade sitt kontor i Stockholm och en stor del av arbetet skulle utföras där. Biträdet hade dessutom särskilda kunskaper på området. Även i fall då det på den ort där den rättssökande är bosatt inte finns någon med särskilda kunskaper inom det aktuella rättsområdet har biträden på annan ort förordnats (BN 1041/77 och 221/80 samt RN 97/2005 och 82/2006). Så har också skett då ett biträde genom sin kännedom om ett ärende kan förväntas avsluta detta till en lägre kostnad än någon som måste sätta sig in i ärendet från början (BN 303/74, 1455/78 och 699/79).

Offentlig försvarare

Bestämmelserna om förordnande av offentlig försvarare finns i 21 kap. 3 a–6 §§ rättegångsbalken (RB).

Till offentlig försvarare för en misstänkt ska förordnas en advokat som är lämplig för uppdraget. Om det finns särskilda skäl kan även annan än advokat utses, under förutsättning att denne är lämplig och har avlagt de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domaranställning. Företrädesvis bör det anlitas någon som brukar uppträda som rättegångs-

ombud vid domstolen. Har den misstänkte föreslagit någon som är behörig ska denne förordnas, om det inte medför avsevärt ökade kostnader eller det i övrigt finns särskilda skäl mot det.

Enligt 21 kap. 4 § första stycket RB förordnas offentlig försvarare av rätten. Domstolens beslut att förordna någon annan än den som den misstänkte har föreslagit får överklagas.

Vid tillkomsten av rättegångsbalken framhöll Processlagberedningen vikten av att den misstänkte får en försvarare som han eller hon hyser förtroende för. Som särskild omständighet som trots detta kan föranleda avvikelse från den misstänktes förslag nämns att den föreslagna är bosatt på avlägsen ort och hans eller hennes anlitande därför skulle medföra avsevärt ökade kostnader för staten eller att han eller hon med hänsyn till sitt förhållande till saken anses olämplig (SOU 1938:44 s. 275).

I SvJT 1978 ref. s. 58 ansåg hovrätten att det var uppenbart att syftet med uttrycket ”avsevärt ökade kostnader” måste vara att en jämförelse ska göras mellan de merkostnader som kan beräknas uppkomma vid ett förordnande av den försvarare som den tilltalade har föreslagit och de totala kostnaderna för försvaret i målet. Vid bedömningen av merkostnadernas skälighet ansåg hovrätten att hänsyn i första hand bör tas till sakens beskaffenhet och betydelsen för den tilltalade av att få just den av honom begärda försvararen. I RH 1988:58 biföll hovrätten med hänsyn till bl.a. målets speciella karaktär den misstänktes begäran att få en särskild advokat med verksamhet på en ort utanför den handläggande domstolens domkrets som försvarare. I RH 1989:29 hade en person som av tingsrätten dömts till sex års fängelse i hovrätten begärt att få sin försvarare utbytt mot en advokat med verksamhet utanför domkretsen. Ett förordnande av advokaten ifråga bedömdes medföra avsevärda merkostnader för resor. Den tilltalade hade inte heller förut anlitat advokaten och det påstådda förtroendet för advokaten ansågs uppenbarligen inte grundat på personliga relationer eller speciella insikter utan enbart på uppgifter i massmedia. Med hänsyn till detta kunde den tilltalades önskemål tillmätas endast underordnad vikt i förhållande till kostnadssynpunkterna. I RH

1989:62 förordnades till offentlig försvarare en advokat med verksamhet på en ort utanför den handläggande domstolens domkrets när denne företrädde den misstänkte i ett annat pågående mål och fick anses väl insatt i saken. Vidare beaktades att målet inte var okomplicerat i fråga om vare sig gärningen eller handläggningen, varför kravet på vad som menas med ”avsevärt” ökade kostnader ansågs kunna ställas högre.

Målsägandebitråde och offentligt biträde

Genom hänvisningar i 4 § första stycket lagen (1988:609) om målsägandebitråde och 5 § lagen (1996:1620) om offentligt biträde ska rättshjälpslagens bestämmelser tillämpas i fråga om förordnanden av målsägandebitråde respektive offentligt biträde.

Enligt 7 § lagen om målsägandebitråde fattas beslut om förordnande av målsägandebitråde av rätten. Domstolens beslut att utse någon annan än parten föreslagit får överklagas.

Enligt 2 § lagen om offentligt biträde fattas beslut om förordnande av offentligt biträde av den domstol eller myndighet som handlägger målet eller ärendet. Ett beslut att inte förordna ett visst biträde får överklagas.

I RH 1999:22 förordnades ett målsägandebitråde som bedrev verksamhet där målsäganden var bosatt trots att målet skulle prövas på annan ort. Förordnandet antogs medföra avsevärt ökade kostnader. Enligt hovrätten hade emellertid ett förordnande av ett biträde på den ort där målet skulle prövas med stor sannolikhet inneburit att målsäganden, för att hon skulle kunna få det stöd och den hjälp som hon var berättigad till, drabbats av kostnader som inte ersattes av allmänna medel.

3.2 Ersättning till rättsliga biträden

Inledning

Ett rättshjälpsbiträdes rätt till ersättning regleras i 27–29 §§ rättshjälpslagen. Bestämmelserna om offentlig försvarares rätt till ersättning finns i 21 kap. 10 § RB. Enligt 5 § lagen om målsägandebitråde och 5 § lagen om offentligt biträde har målsägandebitråde respektive offentligt biträde rätt till ersättning i enlighet med vad som gäller för rättshjälpsbiträde. Beslut om ersättning får överklagas.

Samtliga nu aktuella biträdesformer har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättning för arbete och tidsspillan beräknas utifrån belopp som framgår av taxor som fastställs respektive föreskrifter som meddelas av regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer.

Den enskilde har i vissa fall en skyldighet att betala i vart fall en del av kostnaderna för rättsligt biträde. När det gäller rättshjälp betalar den rättssökande en procentuell andel av ersättningen till rättshjälpsbiträdet i form av rättshjälpsavgift. Den rättssökandes ekonomiska förhållanden är avgörande för vilken procentuell andel som ska betalas. Avgiften betalas till biträdet allteftersom kostnaderna uppstår. Vidare finns det en återbetalningsskyldighet i brottmål. Den som döms för ett brott ska till staten återbetala kostnaderna för offentlig försvarare och målsägandebitråde. Den dömda är dock inte skyldig att betala mer än vad han eller hon skulle ha fått betala i rättshjälpsavgift.

Ersättning för arbete

Ersättning för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer. Regeringen har beslutat att timkostnads-

normen för år 2009 ska vara 1 104 kr exklusive mervärdesskatt för rättsliga biträden som innehar F-skattsedel och 840 kr exklusive mervärdesskatt för övriga. Detta innebär att biträdet normalt får debitera angivna belopp för varje timme han eller hon har lagt ned på uppdraget. Timersättningen får dock avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det.

För offentliga försvarare och målsägandebiträden finns en särskild brottmålstaxa som bestämmer ersättningens storlek. Den ska tillämpas i vissa mindre omfattande mål. Taxebeloppen omfattar allt arbete som en offentlig försvarare eller ett målsägandebitråde utför i målet, liksom ersättning för en timmes tidsspillan och normala omkostnader för uppdragets utförande. Avvikelse från taxan får ske under särskilt angivna förutsättningar (Domstolsverkets föreskrifter [DVFS 2007:9] om brottmålstaxa för offentlig försvarare i tingsrätt och hovrätt samt [DVFS 2007:10] om brottmålstaxa för målsägandebitråde i tingsrätt och hovrätt).

Ersättning för tidsspillan

Tidsspillan avser sådan tid då produktivt arbete med ett uppdrag inte utförs, trots att biträdets arbetstid tas i anspråk. Restid och väntetid är de vanligaste formerna av tidsspillan. Det måste avgöras från fall till fall vad som kan anses utgöra ersättningsgill tidsspillan. Tidsspillan ersätts för tid mellan kl. 07.00 och kl. 22.00 (Domstolsverkets föreskrifter [DVFS 2007:11] angående beräkning av ersättning för tidsspillan).

Biträdet ska i möjligaste mån ta tillvara de möjligheter som står till buds för att begränsa kostnaderna för det allmänna. I detta ligger en skyldighet att planera sin tid så att väntetid kan nyttjas som arbetstid. Då arbetet inte kan bedrivas med samma effektivitet och omfattning som om biträdet befunnit sig på sitt kontor kan ersättning för tidsspillan utgå för viss del av tiden

(NJA 1985 s. 91 och MIG 2008:4). Begär biträdet ersättning för tidsspillan för en sammanhängande period om flera timmar bör i vissa fall avdrag för lunch eller middagsmål göras (NJA 1976 s. 213 och s. 699). Sammanlagd tidsspillan för offentlig försvarare i ett mål utanför brottmålstaxans tillämpningsområde måste, i en och samma instans, uppgå till minst 20 minuter för att ge rätt till ersättning (NJA 2004 s. 549). Biträdet ersätts inte för ”inbokad tid” i de fall en huvudförhandling har ställts in eller kunnat genomföras betydligt snabbare än planerat (NJA 1976 s. 455). Vid bestämmande av ersättning för tidsspillan i de fall då biträdet är verksamt på annan ort bör beaktas möjligheten att ställa platsombud (NJA 1979 s. 103).

Ersättning för utlägg

Med utlägg avses kostnader som biträdet haft för t.ex. resa och uppehälle, för utomprocessuell tolkning och översättning samt för folkbokföringsbevis. Även kostnader för annat lands mervärdesskatt kan ersättas som utlägg (NJA 2006 s. 567).

Rätten till ersättning för kostnader för längre resor är, liksom för tidsspillan, beroende av möjligheten att ställa platsombud. I en del måltyper, som rör för den enskilde mycket ingripande åtgärder från samhällets sida, får utrymmet för att ställa platsombud vanligen anses mer begränsat (RÅ 1991 ref. 72 och RÅ 1997 ref. 33).

Biträdet behöver normalt inte styrka sina kostnader för utlägg. Domstolen eller myndigheten har vid sin granskning av biträdens kostnadsräkningar att bedöma om kostnaderna för utlägg kan anses rimliga utifrån angivna faktiska förhållanden.

Ersättningsanspråket avser ofta kostnader för resa med bil eller allmänna kommunikationsmedel eller kostnader för hotell. Sådana kostnader ersätts med högst de belopp som anges i de avtal om reseförmåner vid tjänsteresa som gäller inom Domstolsverkets verksamhetsområde. Om domstolen eller myndig-

heten finner anledning att ifrågasätta den begärda ersättningen får verifikationer som styrker utläggerna begäras in.

Förbud mot ytterligare ersättning

Enligt 29 § rättshjälpslagen får ett rättshjälpsbiträde inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av sin huvudman utöver sådan skälig ersättning som följer av 27 § samma lag. Har detta skett är förbehållet utan verkan och biträdet ska till huvudmannen betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot för mycket. Förbudet är enligt 5 § lagen om målsägandebiträde och 5 § lagen om offentligt biträde tillämpligt även för dessa biträdesformer. Motsvarande förbud för offentliga försvarare finns i 21 kap. 10 § RB.

Redan i 1919 års lag om fri rättegång infördes ett förbud för biträdet och parten att vid sidan om lagen komma överens om ytterligare ersättning "[i] syfte att skydda den fattiga parten" (NJA II 1919 s. 667). Förbudet infördes även i 1919 års lag angående förordnande av rättegångsbiträde åt häktad (prop. 1919:161 s. 16).

Förbudet utgör hinder för biträdet att debitera en högre timkostnad än vad som ersätts av allmänna medel. Om ett ersättningsanspråk satts ned är biträdet dessutom förhindrat att begära kompensation för den överskjutande delen. Biträdet är inte skyddat mot återkrav ens i det fallet då betalning skett med full insikt om att den innebär överbetalning (prop. 1972:4 s. 410). Däremot hindrar bestämmelsen inte biträdet från att begära ersättning för sådana åtgärder som ligger utanför uppdraget. Det står även biträdet fritt att begära ersättning för arbete som utförts efter att uppdraget har upphört.

3.3 Justitiekanslerns granskningsfunktion

Justitiekanslern har till uppgift att granska framför allt ersättningar av allmänna medel till rättsliga biträden. Som ett led i fullgörandet av denna uppgift har Justitiekanslern möjlighet att överklaga beslut om förordnande av och ersättning av allmänna medel till rättsliga biträden, vilket kommer till uttryck i 45 § rättshjälpslagen, 1 § första stycket 2 och 3 lagen (2005:73) om rätt för Justitiekanslern att överklaga vissa beslut samt 8 § lagen om offentligt biträde.

För att möjliggöra en effektiv granskning av de ersättningar som betalas av allmänna medel har domstolar och myndigheter en rapporteringsskyldighet till Justitiekanslern beträffande vissa beslut om ersättning. Domstolarna har även en skyldighet att underrätta Justitiekanslern om beslut om förordnande av offentlig försvarare i det fall den förordnade har sin verksamhet långt ifrån domstolen och förordnandet därför kan antas medföra avsevärt ökade kostnader (2 § 4 Domstolsverkets föreskrifter [DVFS 2005:1] och allmänna råd för domstol, Kriminalvårdsstyrelsen, Migrationsverket, Rättshjälpsmyndigheten och Åklagarmyndigheten att lämna uppgift om beslut rörande rättshjälp m.m.). Beträffande omfattningen av underrättelseskyldigheten avseende förordnanden har i förarbetena uttalats att ett avstånd på 5-10 mil i tätbebyggda områden och 20 mil i mindre tätbebyggda områden mellan den domstol som förordnar offentlig försvarare och advokatens verksamhetsort kan tjäna som ett riktmärke för vad som kan anses utgöra verksamhet långt ifrån domstolen (prop. 2004/05:41 s. 23). Ett förordnande av en försvarare inom den egna domkretsen bör dock aldrig föranleda underrättelseskyldighet (se även Domstolsverkets allmänna råd till den ovan nämnda föreskriften).

4 Överträdelseärendet

Kommissionen har inlett ett överträdelseärende mot Sverige och i ett motiverat yttrande gjort gällande att Sverige inte uppfyller sina skyldigheter enligt artikel 49 i EG-fördraget; en artikel som uppställer förbud mot inskränkningar i den fria rörligheten för tjänster inom gemenskapen. Kommissionen anser att bestämmelsen i 26 § rättshjälpslagen (1996:1619), enligt vilken den rättssökandes förslag till rättshjälpsbiträde kan frångås om det medför avsevärt ökade kostnader, leder till diskriminering på grund av nationalitet eftersom anlitan av ett biträde med etablering i en annan medlemsstat i allmänhet medför ökade kostnader. Enligt kommissionen gör bestämmelsen det i praktiken alltså omöjligt att till biträde förordna advokat, biträdande jurist eller någon annan som är lämplig men inte är etablerad i Sverige. Presumptiva biträden behandlas därmed olika beroende på var de är verksamma, vilket utgör en indirekt diskriminering på grundval av nationalitet. Att inte heller någon med etablering i en annan svensk region än där den rättssökande är bosatt förordnas till rättshjälpsbiträde föranleder inte någon annan bedömning. Den gynnade gruppen består nämligen i princip av svenska medborgare. Bestämmelsen i 26 § rättshjälpslagen gör det dessutom svårare för dem som inte är etablerade i Sverige att tillhandahålla tjänster här. Enligt kommissionen framstår ett tak för omkostnaderna som mer ändamålsenligt.

I svaret på det motiverade yttrandet har den svenska regeringen framfört att den aktuella regleringen – som är motiverad av intresset att säkerställa enskildas tillgång till rättslig prövning – inte har en sådan inskränkande karaktär som kommissionen gör

gällande, att den är ändamålsenlig och att den står i proportion till den angivna målsättningen. Regeringen har bl.a. framhållit att den begränsning som finns i fråga om det fria biträdesvalet endast omfattar de enskilda som på grund av sina ekonomiska förhållanden är i behov av offentligt stöd för att kunna ta tillvara sin rätt. I praktiken förordnas biträden som är verksamma i andra regioner och medlemsstater än där den rättssökande är bosatt, bl.a. när det på orten inte finns någon med tillräckliga kvalifikationer, det föreslagna biträdet redan är så insatt i ärendet att det inte vore kostnadseffektivt att förordna någon annan eller det i huvudsak är fråga om skriftlig handläggning. Regeringen anser att regleringen är förenlig med artikel 49 i EG-fördraget och att Sverige följaktligen uppfyller sina skyldigheter enligt den artikeln.

Även om regeringen inte instämmer i kommissionens uppfattning att bestämmelsen i 26 § rättshjälpslagen strider mot artikel 49 i EG-fördraget har regeringen aviserat att det, i den situation som har uppkommit, finns skäl att överväga en ändring av den nationella lagstiftningen på den punkt som har ifrågasatts.

5 Överväganden och förslag

5.1 Utgångspunkter för en reform

Bedömning: Vid förordnande av rättsliga biträden bör den enskildes fria biträdesval tillgodoses i större utsträckning. Kostnadsskäl bör därför inte utgöra hinder för att förordna ett föreslaget rättsligt biträde.

En sådan förändring förutsätter dock att statens kostnadsansvar inte utvidgas och att situationen i övrigt för enskilda och biträden inte försämras jämfört med nuvarande ordning.

Det bör övervägas om en justering av reglerna om förbud för biträden att ta emot ersättning av den enskilde kan göras för att reformen ska få större genomslag.

Skälen för bedömningen

Behovet av att stärka det fria biträdesvalet

Som framgår av föregående avsnitt har kommissionen riktat kritik mot begränsningen av den rättssökandes fria val av rätts-hjälpsbiträde. Eftersom samma begränsning i förhållande till den enskildes förslag till biträde är tillämplig vid förordnande av målsägandebiträde och offentligt biträde och det för offentlig försvarare finns en likalydande reglering, bör de överväganden som görs i det följande omfatta även nämnda biträdesformer.

Den ifrågasatta regleringen är däremot inte aktuell för andra typer av biträden, t.ex. särskild företrädare för barn.

Som framgår av avsnitt 3.1 gäller för samtliga i promemorian aktuella biträdesformer att om den enskilde själv har föreslagit någon som är lämplig ska han eller hon förordnas, om det inte medför avsevärt ökade kostnader. Dessa bestämmelser är avsedda att tillgodose två grundläggande och i vissa fall motstående intressen. För det första ska den enskilde ha rätt att själv välja företrädare i en rättslig angelägenhet. För det andra ska staten endast i rimlig omfattning behöva stå för kostnaderna för ett rättsligt biträde. Vid förordnande av ett rättsligt biträde förenas dessa båda intressen på så sätt att den enskilde i princip förfogar över valet av biträde så länge förslaget inte blir för kostsamt.

Möjligheten att i en rättslig angelägenhet få ett biträde som har kunskaper på det rättsområde som angelägenheten rör och som den enskilde känner förtroende för är av central betydelse i ett rättssamhälle. Principen om det fria biträdesvalet är alltså viktig och den bör kunna inskränkas endast om det finns starka skäl för det.

En nackdel med nuvarande ordning är att den kan utestänga dem som i och för sig har goda förutsättningar att utföra uppdraget men som har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen ska hanteras (i denna promemoria uttryckt som ett biträde med verksamhet på avlägsen ort alternativt på avstånd). En följd av detta är att den enskilde får färre personer att välja bland när han eller hon ska anlita ett biträde. Dessutom bygger prövningen av om förordnandet medför avsevärt ökade kostnader på en uppskattning gjord på förhand. Det kan inte uteslutas att det förekommer avvikelser från den enskildes förslag på grund av förmodade merkostnader, som i realiteten aldrig hade uppstått. En annan omständighet som talar mot nuvarande ordning är att motsvarande begränsning i val av ombud inte finns för den som finansierar en tvist genom en rättsskyddsförsäkring. En liknande bestämmelse som de nu ifrågasatta fanns tidigare i 3 § lagen

(1993:1303) om vissa avtalsvillkor för rättsskyddsförsäkring. Av den tidigare lydelsen framgick att den försäkrades rätt att vid försäkringsfall efter eget val utse en advokat eller annan lämplig person att biträda honom eller henne fick inskränkas om valet av en viss person skulle medföra avsevärt ökade kostnader som inte var motiverade av den rättsliga angelägenhetens beskaffenhet eller omfattning. Denna begränsning, som också kritiserades av kommissionen, togs bort år 2007. Som skäl för detta angavs att det inte finns anledning att behålla en regel som kan uppfattas som en inskränkning i den försäkrades fria val av biträde om det samtidigt, genom begränsningar av försäkringsbeloppet, kan undvikas att kostnaderna för rättsskyddet blir orimligt höga (prop. 2006/07:50 s. 36). Det kan även konstateras att den begränsning av den rättssökandes val av biträde som finns i det svenska regelverket saknar motsvarighet i övriga nordiska länders lagstiftning.

I syfte att stärka den enskildes fria biträdesval och samtidigt tillgodose kommissionens synpunkter på nuvarande ordning framstår det sammanfattningsvis som rimligt att kostnadsskäl inte utgör hinder för att förordna ett föreslaget rättsligt biträde.

Förutsättningar för en reform

Bakom den nuvarande begränsningen i den enskildes möjlighet att fritt välja biträde ligger statsfinansiella skäl. Utgifterna för rättsliga biträden har de senaste åren skjutit i höjden, varför kostnadsaspekten alltjämt är i högsta grad aktuell. Att slopa begränsningen av statens kostnadsansvar är alltså inte möjligt. En gräns för vad som ersätts av allmänna medel borde dock kunna ställas upp på ett annat sätt än genom att helt utestänga en föreslagen och lämplig person från möjligheten att förordnas. En lösning vore att från biträdets rätt till ersättning av allmänna medel undanta de merkostnader som nuvarande hinder avser att utesluta. Något egentligt alternativ till en sådan lösning, förutom att behålla nuvarande ordning, synes inte finnas.

Att flytta begränsningen av statens kostnadsansvar från frågan om förordnande till frågan om ersättning får i sin tur inte medföra försämringar för den enskilde eller biträdet jämfört med nuvarande ordning. En begränsning av rätten till ersättning kan därför inte vara undantagslös.

En påtaglig fördel med nuvarande ordning är dess förutsebarhet. Om personen som den enskilde föreslår väl förordnas står det klart för alla inblandade att biträdet är berättigat till skälig ersättning av allmänna medel för de kostnader som uppdraget har krävt. De utgångspunkter som så här långt har ställts upp för en reform innebär att det vid tidpunkten för förordnandet av ett rättsligt biträde i vissa fall kan vara oklart i vilken omfattning ersättning av allmänna medel utgår för kostnader som uppstått till följd av att biträdet är verksamt på avlägsen ort. Frågan om ersättningens omfattning får antas i många fall ha avgörande betydelse för såväl den enskildes önskemål om ett specifikt biträde som biträdets möjlighet och intresse att åta sig uppdraget. En förändring får inte innebära en försämring i detta hänseende. I syfte att bibehålla en god förutsebarhet beträffande statens principiella kostnadsansvar för eventuella merkostnader bör det därför finnas en möjlighet för den enskilde och biträdet att i ett tidigt skede få besked i denna fråga.

En förstärkning av det fria biträdesvalet kräver som nämns ovan med nödvändighet en begränsning i rätten till ersättning av allmänna medel. Med hänsyn till gällande förbud för biträde och enskild att avtala om ytterligare ersättning kommer sådana kostnader som inte ersätts av det allmänna att stanna på det rättsliga biträdet. Såväl utrymmet som intresset för biträdet att ensamt stå för dessa kostnader lär vara litet. En möjlighet att avtala om ytterligare ersättning skulle ge reformen ett större genomslag. Det bör därför övervägas om det finns förutsättningar att i viss utsträckning göra undantag från förbudet för biträden att ta emot ersättning av den enskilde.

En förändring av ovan skisserat slag skulle sammantaget innebära förbättringar för den enskilde som för närvarande är begränsad i sitt val av biträde samtidigt som de fördelar för

enskilda, biträden och staten som finns med nuvarande ordning kan upprätthållas. Hur reformen närmare bör utformas utvecklas i det följande.

5.2 Förordnande av rättsliga biträden

Förslag: Att den enskildes förslag till biträde kan medföra avsevärt ökade kostnader ska inte längre utgöra ett sådant särskilt skäl som förhindrar den föreslagna personen från att förordnas.

Skälen för förslaget: Som anförs i föregående avsnitt bör förändringar ske i syfte att stärka det fria valet av rättsligt biträde. Omständigheter som enligt nuvarande ordning kan föranleda avvikelse från den enskildes biträdesval är att förordnandet av personen i fråga medför avsevärt ökade kostnader eller att det i övrigt finns särskilda skäl mot det. Begränsningen i form av avsevärt ökade kostnader syftar till att staten endast i rimlig utsträckning ska bidra till kostnaderna för ett biträde. Som anförs i avsnitt 5.1 bör sådana hänsyn inte tas vid förordnandetillfället. Denna begränsning bör alltså separeras från frågan om förordnande. Begränsningen att det i övrigt finns särskilda skäl mot förordnande av en viss person omfattar bl.a. att det föreslagna biträdet med hänsyn till sitt förhållande till saken eller annan part inte bör förordnas. Det finns fortfarande ett behov av en bestämmelse som medger avvikelse från förslaget biträde i sådana fall och någon ändring bör inte göras i denna del. Mot den angivna bakgrunden föreslås att endast andra särskilda skäl än avsevärt ökade kostnader bör kunna utgöra hinder att förordna en föreslagen person som rättsligt biträde.

Det bör framhållas att den föreslagna ändringen i bestämmelserna om förordnande endast avser situationen då den enskilde själv har önskemål om ett visst biträde. Med undantag för rättshjälpsärenden ligger valet i praktiken många gånger hos

beslutande domstol eller myndighet. I en sådan situation bör även fortsättningsvis förordnande ske i första hand av någon lokalt verksam person. Upprätthållandet av en närhetsprincip i frågor om förordnande får anses ligga i den enskildes intresse av både kostnads- och tillgänglighetsskäl.

5.3 Ersättning till rättsliga biträden

5.3.1 Ersättning för tidsspillan och utlägg

Förslag: Vid förordnande av ett biträde med verksamhet på avlägsen ort ska han eller hon i normalfallet inte ha rätt till ersättning av allmänna medel för tidsspillan och utlägg som uppstår till följd av avståndet. Endast om det finns särskilda skäl ska biträdet ha rätt till ersättning av sådant slag.

Skälen för förslaget: Föreslagna ändringar av bestämmelserna om förordnande av ett föreslaget rättsligt biträde innebär att förordnande kommer att ske oberoende av om det kan medföra avsevärt ökade kostnader eller inte. Som framgår av avsnitt 5.1 förutsätter en sådan ordning att det införs en motsvarande begränsning av biträdets rätt till ersättning av allmänna medel.

Avsevärt ökade kostnader uppstår typiskt sett vid förordnanden av rättsliga biträden som har sin verksamhet på avlägsen ort. Med ett biträde på avstånd följer ofta längre resor än normalt, vilket medför tidsspillan i form av både restid och väntetid. Vidare kan avståndet föranleda ökade utlägg för t.ex. resor och uppehälle. Avståndet har däremot inte någon inverkan på ersättningsanspråk för arbete. Reglerna om ersättning bör således ändras på så sätt att rättsliga biträdens rätt till ersättning från staten begränsas såvitt avser tidsspillan och utlägg som uppstår på grund av att biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort.

Som framgår av avsnitt 3.1 får frågan om förordnande av rättshjälpsbiträde, målsägandebiträde och offentligt biträde enligt nuvarande ordning anses vara avhängig avståndet mellan det föreslagna biträdets verksamhetsort och den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanteras. För offentlig försvarare är den senare orten den ort där domstolen är belägen. Mot denna bakgrund bör från rättshjälpsbiträdes, målsägandebiträdes och offentligt biträdes rätt till ersättning från staten undantas tidsspillan och utlägg som uppstår på grund av att biträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. Motsvarande bestämmelse för offentlig försvarare bör undanta tidsspillan och utlägg som uppstår på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen.

Behovet av att skapa en tydlig ordning som är enkel att tillämpa talar för att införa en begränsning i rätten till ersättning av de aktuella merkostnaderna utan möjlighet till undantag. Detta skulle dock leda till en försämring i de situationer där föreslagna biträden som är verksamma på avstånd enligt nuvarande ordning ändå förordnas på grund av att domstolen eller myndigheten gör bedömningen att ett förordnande trots allt inte medför avsevärt ökade kostnader (se närmare avsnitt 3.1). Syftet med den föreslagna ändringen är inte att sätta den enskilde eller biträdet i ett sämre läge i förhållande till omfattningen av statens kostnadsansvar. Det bör mot denna bakgrund finnas ett visst om än begränsat utrymme att få ersättning av allmänna medel för merkostnader. Begränsningen bör därför kompletteras med en rätt till ersättning även för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort, om det i det enskilda fallet finns särskilda skäl.

5.3.2 Besked om statens kostnadsansvar

Förslag: På begäran av den enskilde eller det föreslagna biträdet ska förhandsbesked lämnas i frågan om ersättningen får avse merkostnader som uppstår på grund av att biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort.

Skälen för förslaget: Det övergripande syftet med de förslag till ändringar som lämnas i denna promemoria är att stärka principen om den enskildes rätt att själv välja rättsligt biträde. Omfattningen av statens kostnadsansvar får i många fall antas ha avgörande betydelse för såväl den enskildes önskemål om ett specifikt biträde som det föreslagna bitrådets möjlighet och intresse att åta sig uppdraget. Som framgår av avsnitt 5.1 förutsätter reformen att det finns en möjlighet att i ett tidigt skede få besked om huruvida det finns särskilda skäl som innebär att staten ersätter eventuella merkostnader som uppstår på grund av att det föreslagna biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort. Behovet av att få klarhet i denna fråga aktualiseras framför allt vid domstolens eller myndighetens ställningstagande till förordnandet.

Möjligheten att få ett ställningstagande av en myndighet till hur en viss fråga kommer att bedömas när den slutligt ska avgöras finns inom skilda rättsområden, se bl.a. 3 kap. 8 § körkortslagen (1998:1276), 16 § andra stycket lagen (1993:387) om stöd och service till vissa funktionshindrade samt 22 § revisorslagen (2001:883). Det är särskilt i sådana fall där den enskilde har behov av att kunna göra en ekonomisk kalkyl innan påbörjandet av viss verksamhet som man har infört denna möjlighet att få en förhandsprövning av om hans eller hennes prestationsskyldighet respektive anspråk gentemot samhället (Ragnemalm, Förvaltningsbesluts överklagbarhet, s. 524).

Att införa en ordning där besked om statens kostnadsansvar lämnas redan i samband med förordnandet är visserligen inte oproblematiskt. Det blir bl.a. fråga om en prövning i förväg av om

en av förutsättningarna är uppfyllda för bifall till ett senare eventuellt yrkande om ersättning för en viss typ av kostnad. Vidare kan en prövning på förhand försvåras av att underlaget för bedömningen då är ofullständigt och beslutsfattarens kännedom om angelägenheten är begränsad. En i huvudsak motsvarande prövning görs dock enligt nuvarande ordning av om ett förordnande av ett föreslaget biträde medför avsevärt ökade kostnader. Dessa problem är därför inte av sådan art att de omöjliggör en prövning på förhand. Sammantaget talar fördelarna av bibehållen förutsebarhet för att domstolen eller myndigheten redan vid förordnandetillfället tar ställning till denna trots allt avgränsade fråga. Det beslut som domstolen eller myndigheten har att fatta bör benämnas förhandsbesked för att markera att det är fråga om ett besked som lämnas på förhand. Det är dock till sin natur i vissa avseenden olikt förhandsbesked som lämnas inom andra rättsområden.

En annan fråga som aktualiseras är om domstolen eller myndigheten vid förordnandetillfället självmant bör ta ställning till statens kostnadsansvar för eventuella merkostnader eller om det bör ske först på begäran. Som nämns motsvaras den prövning som behöver ske i stort sett av den prövning som görs i frågan om ett förordnande medför avsevärt ökade kostnader. Skillnaden är dock att ett uttryckligt besked ska lämnas. Även med en utvidgad valfrihet för den enskilde kommer förordnande i de flesta fall att ske av lokalt verksamma biträden. I dessa fall finns inte något behov av ett besked på förhand. En obligatorisk prövning i förväg skulle dessutom kunna komma att omfatta en typ av kostnader som inte förväntas uppkomma och kanske inte heller senare uppkommer. Vid merparten av förordnanden av rättsliga biträden finns alltså inte något egentligt behov av ett besked. Domstolens respektive myndighetens förhandsbesked i frågan om ersättningen får avse merkostnader bör därför begränsas till de fall då det begärs. Såväl den enskilde som den person som har föreslagits som biträde har ett berättigat intresse av att få förhandsbesked och endera bör därför kunna begära det.

Ett förhandsbesked innefattar ett principiellt ställnings- tagande beträffande statens kostnadsansvar. Beskedet medför i detta avseende en rättsverkan och får betydelse för domstolens eller myndighetens senare beslut om ersättning. För att en ordning med förhandsbesked ska fylla sitt syfte att skapa förut- sebarhet är ett positivt besked bindande. Ett besked som innebär att rätt till ersättning för merkostnader inte anses föreligga behöver däremot inte nödvändigtvis utesluta att tidspillan och utlägg som uppstått på grund av att biträdet är verksamt på avstånd vid en senare prövning ändå kan komma att ersättas, t.ex. på grund av ett mer komplett beslutsunderlag. Även om det vid ett för den enskilde och det föreslagna biträdet negativt besked alltså finns en möjlighet att beskedet inte följs vid ett senare avgörande i ersättningsfrågan kommer det i normalfallet ändå verka normerande för det senare, definitiva beslutet. Ett förhandsbesked som har gått den enskilde och det föreslagna biträdet emot kan även få till följd att den enskilde väljer ett annat biträde. Förhandsbesked bör därför oavsett utgång vara möjliga att överklaga på samma sätt som beslut om ersättning i övrigt. Någon justering av bestämmelserna om överklagande i anledning av införandet av förhandsbesked är därför inte behövlig.

Det bedöms inte finnas skäl att i författning reglera den närmare handläggningen av förhandsbesked.

5.3.3 Förbudet mot ytterligare ersättning

Förslag: Från förbudet för ett rättsligt biträde att förbehålla sig eller ta emot ersättning av den enskilde undantas tidsspillan och utlägg som inte ersätts av det allmänna och som uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort.

Skälen för förslaget: Det finns, som nämns i avsnitt 3.2, sedan lång tid tillbaka ett förbud för rättsliga biträden att förbehålla sig eller ta emot ersättning av den enskilde utöver vad som ersätts av staten. Som framgår av avsnitt 5.1 bör, för att reformen ska få större genomslag, övervägas om det finns förutsättningar att i viss utsträckning göra undantag från förbudet.

Överväganden kring slopande av förbudet gjordes av 1993 års rättshjälpsutredning. Ett borttagande av förbudet ansågs i och för sig kunna medföra att de rättssökande fick ett större utbud av juridiska ombud att vända sig till, dvs. även sådana som vid denna tidpunkt inte åtog sig rättshjälpsärenden eftersom de ansåg ersättningen vara för låg. Mot detta hölls dock svårigheterna för den rättsökande att bedöma vilka biträden som var mer kvalificerade och därför sakligt berättigade till högre ersättning. Vad avsåg brottmålen föranledde ytterligare två situationer tveksamheter om förbudet slopades. Det första var om advokaten som betalning erhöll medel som åtkommits genom brott eller i brottslig verksamhet. Den andra var den rent praktiska – personer som misstänktes eller åtalades för brott hade ofta inte möjlighet att betala advokaten mer. Fördelen av ett större utbud av biträden ansågs av utredningen inte vara så stor och för övrigt inte heller så sannolik att den övervägde de nackdelar som bedömdes vara förenade med en ändring i förbudsregeln (SOU 1995:81 s. 253 f.).

Det resonemang som fördes av 1993 års rättshjälpsutredning begränsades till för- och nackdelar med ett slopande av förbudet i förhållande till ersättning för arbete. De invändningar som

framfördes mot en ändring av förbudet i detta avseende får alljämt anses relevanta.

Vissa av skälen mot en ändring av förbudet gör sig dock även gällande i förhållande till möjligheten att avtala om ytterligare ersättning för tidsspillan och utlägg som inte ersätts av staten. Det gäller framför allt invändningen att i flertalet fall har varken den som är misstänkt för brott eller den vars ekonomiska underlag understiger gränsvärdet för rättshjälp sannolikt något större ekonomiskt utrymme för att själv betala ett rättsligt biträde. Ett tillskapande av en möjlighet att avtala om ersättning innebär vidare att staten till viss del frånhänder sig kontrollen över ersättningar till rättsliga biträden. Det går inte bortse från att med detta följer en risk att systemet kan komma att användas på ett otillbörligt sätt.

Det finns samtidigt skäl som talar för att förbudet justeras. Konsekvensen av att förändrade regler för förordnande och ersättning införs samtidigt som förbudet mot att avtala om ytterligare ersättning hålls intakt blir att tidsspillan och utlägg som inte ersätts av det allmänna stannar på det rättsliga biträdet. Antalet biträden som är intresserade av sådan pro bono-verksamhet får antas vara begränsat.³ Betydelsen av att ett specifikt biträde förordnas kan dessutom för den enskilde i vissa fall vara så stor att denne är beredd att stå för merkostnaderna. Vidare är det endast fråga om sådana begränsade merkostnader som är föranledda och behövliga med anledning av uppdraget men som inte ersätts av allmänna medel.

Sammantaget får fördelarna med att i viss utsträckning göra undantag från förbudet anses väga tyngre än de nackdelar detta skulle medföra. För att lämnade förslag ska få ett tydligt genomslag för antalet förordnande biträden som är verksamma på avstånd, såväl inom som utom landet, bör alltså undantag från förbudet göras i förhållande till tidsspillan och utlägg av ovan

---

³ Se dock RH 95:84 och BN 1034/76 i vilka avgöranden föreslagna biträden förklarat sig avstå från att begära ersättning för merkostnader. Eftersom förklaringarna inte ansågs vara bindande för biträdena bedömdes anlitan av dem ändå medföra avsevärt ökade kostnader.

nämnt slag. Därmed skapas även möjlighet till lösningar där den enskilde och biträdet delar på merkostnader som inte ersätts av det allmänna.

Tidsspillan och utlägg som undantas från förbudet mot ytterligare ersättning uppstår inom ramen för uppdraget som rättsligt biträde. Även om merkostnaderna i det enskilda fallet inte ersätts av allmänna medel omfattas de av de allmänt uppställda kraven för rätt till ersättning – att anspråket ska vara skäligt och avse kostnader som uppdraget har krävt.

5.4 Justitiekanslerns granskningsfunktion

Bedömning: Skyldigheten för domstolarna att underrätta Justitiekanslern om beslut om förordnande av offentlig försvarare i de fall den förordnade har sin verksamhet långt ifrån domstolen bör ersättas av en underrättelseskyldighet rörande samtliga biträdesformer avseende förhandsbesked och ersättningsbeslut i övrigt som gäller tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet är verksamt på avstånd.

Domstolsverket bör alltjämt ansvara för utfärdande av föreskrifter om underrättelseskyldighet till Justitiekanslern.

Skälen för bedömningen: Som framgår av avsnitt 3.3 finns det en skyldighet för domstolarna att underrätta Justitiekanslern om bl.a. beslut om förordnande av offentlig försvarare i det fall den förordnade har sin verksamhet långt ifrån domstolen och förordnandet därför kan antas medföra avsevärt ökade kostnader. Eftersom det i denna promemoria lämnas förslag om att förordnande av ett föreslaget biträde ska ske oberoende av om det skulle medföra avsevärt ökade kostnader eller inte bör rapporteringsskyldigheten till Justitiekanslern justeras.

Justitiekanslern bör även fortsättningsvis ges goda förutsättningar för ett effektivt utövande av sina kostnadskon-

trollerande och praxisbildande uppgifter. Justitiekanslern bör därför underrättas om såväl förhandsbesked som ersättningsbeslut i övrigt som gäller tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort. Eftersom Justitiekanslerns ersättningsgranskande verksamhet omfattar samtliga nu aktuella biträdesformer bör underrättelseskyldigheten utöver offentliga försvarare omfatta även rätts-hjälpsbiträden, målsägandebiträden och offentliga biträden.

Underrättelseskyldigheten bör, liksom enligt nuvarande ordning, regleras i Domstolsverkets författningssamling (DVFS). Den närmare utformningen av föreskrifterna bör bestämmas efter samråd mellan Domstolsverket och Justitiekanslern.

6 Ekonomiska konsekvenser

Bedömning: Förslagen medför inga ökade kostnader för staten.

Skälen för bedömningen: Förslagen i denna promemoria innebär inte någon utökad rätt till rättsligt biträde. Syftet med lämnade förslag är att införa en ordning som i större utsträckning tillgodoser principen om den enskildes rätt att själv välja rättsligt biträde. Den begränsning av statens kostnadsansvar som för närvarande görs i samband med förordnandet av ett biträde föreslås i stället komma att ske i samband med att ersättningen till biträdet bestäms. Förbättringarna för den enskilde görs alltså utan att detta ökar statens utgifter.

Att beslutande domstol eller myndighet på begäran ska lämna förhandsbesked i frågan om ersättning av allmänna medel får avse vissa merkostnader kan i huvudsak sägas motsvara den prövning som sker för närvarande av om ett förordnande av ett föreslaget biträde medför avsevärt ökade kostnader. Förslaget i den delen bör därför inte i någon nämnvärd omfattning öka berörda domstolars och myndigheters arbetsbörda. På samma sätt kan möjligheten att överklaga sådana besked i arbetsbelastning sägas motsvara möjligheten enligt nuvarande ordning att överklaga beslut om förordnande som inte tillgodoser den enskildes önskemål om ett visst biträde.

Sammanfattningsvis bedöms förslagen inte medföra några ökade kostnader för staten.

7 Ikraftträdande m.m.

Förslag: Lagändringarna ska träda i kraft den 1 januari 2010. Övergångsbestämmelser behövs i vissa fall.

Skälen för förslagen: De föreslagna ändringarna bör träda i kraft så snart som möjligt. Lagändringarna bör därför träda i kraft den 1 januari 2010.

När det gäller processrättslig lagstiftning är huvudregeln att nya regler blir omedelbart gällande. Det innebär att sådana regler ska tillämpas på varje processuell företeelse som inträffar efter det att regleringen har trätt i kraft. I det här fallet får det anses vara av stor vikt för såväl den enskilde som det rättsliga biträdet att veta i vilken omfattning ersättning utges av staten. De föreslagna bestämmelserna om begränsningen av statens kostnadsansvar för tidspillan och utlägg som har uppstått på grund av att biträdet har sin verksamhet på avlägsen ort samt undantagen från förbudet för biträdet att från den enskilde ta emot ytterligare ersättning bör därför inte tillämpas om det rättsliga biträdet har förordnats i ett mål eller ärende före ikraftträdandet. Övriga förändringar bör gälla från ikraftträdandet.

8 Författningskommentar

8.1 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken

21 kap. 5 §

Till offentlig försvarare *ska* förordnas *en* advokat som *är* lämplig *för* uppdraget. Om *det finns* särskilda skäl *får* till sådan försvarare utses annan lämplig person som *har* avlagt *de kunskapsprov som är föreskrivna för behörighet till domaranställning*. Företrädesvis bör *det* anlitas någon som *brukar uppträda* som rättegångsombud vid *domstolen*.

Har den misstänkte till offentlig försvarare föreslagit någon som är behörig *för uppdraget*, *ska denne* förordnas om *det inte finns* särskilda skäl *mot det*.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förordnande av offentlig försvarare. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Ändringarna i *första stycket* är av endast språklig karaktär.

I *andra stycket* tas den begränsning bort som innebär att den som den misstänkte föreslagit till offentlig försvarare inte ska förordnas om det medför avsevärt ökade kostnader. Om personen som den misstänkte föreslår är behörig för uppdraget kan avvikelser från förslaget endast ske om det finns särskilda skäl mot ett förordnande av personen i fråga, t.ex. om den föreslagna

försvaren med hänsyn till sitt förhållande till saken eller annan part inte bör förordnas. I övrigt görs vissa språkliga ändringar.

21 kap. 10 §

En offentlig försvarare har rätt till skälig ersättning av allmänna medel för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete ska bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer.

Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer den taxa som ska tillämpas vid bestämmande av ersättningen i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

Ersättningen till offentlig försvarare får endast om det finns särskilda skäl avse tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att den offentlige försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. På begäran av den misstänkte eller den föreslagna offentlige försvararen ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

En offentlig försvarare får, med undantag för tidsspillan och utlägg som enligt fjärde stycket inte omfattas av försvararens rätt till ersättning av allmänna medel, inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte. Har detta skett är förbehållet utan verkan och den offentlige försvararen ska till den misstänkte betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot.

Paragrafen reglerar en offentlig försvarares rätt till ersättning. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

I första och tredje styckena görs ändringar av endast språklig karaktär.

I ett nytt *fjärde stycke* regleras den begränsning av den offentlige försvararens rätt till ersättning av allmänna medel som behandlas i avsnitt 5.3.1. Bestämmelsen innebär att en försvarare i princip inte har rätt till ersättning av allmänna medel för tidsspillan och utlägg som uppstår till följd av att han eller hon har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. Endast om det finns särskilda skäl ska ersättningen kunna avse sådana merkostnader. Det är enbart de merkostnader som för- anletts av avståndet som inte är ersättningsgilla. Försvararen har alltså rätt till skäligen ersättning för tidsspillan och utlägg till en normal nivå, dvs. för sådana kostnader som uppstår även för en lokalt verksam försvarare.

Frågan om försvararen kan anses ha sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen bör bedömas på samma sätt som frågan om förordnande av den misstänktes förslag medför avsevärt ökade kostnader enligt nuvarande ordning. Ledning kan hämtas från de förarbetsuttalanden som finns kring underrättelseskyldigheten till Justitiekanslern när domstol förordnar offentlig försvarare (prop. 2004/05:41 s. 22 f.).

När det gäller vad som utgör särskilda skäl kan ledning hämtas från den praxis som utvecklats kring de undantagssituationer där försvarare enligt nuvarande ordning förordnas trots att han eller hon har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen. Det är fråga om situationer där avståndet visserligen föranleder tidsspillan och utlägg i större omfattning, men där omständigheter i övrigt medför att kostnader för försvaret inte blir avsevärt högre än för en försvarare på närmare avstånd. Så kan vara fallet t.ex. när det på orten inte finns någon med särskilda kunskaper på det aktuella området eller när försvararen redan är väl insatt i ärendet. Det bör naturligtvis inte komma ifråga att domstolen på egen hand förordnar en försvarare på avstånd om inte särskilda skäl föreligger.

Av sista meningen i fjärde stycket framgår att domstolen på begäran ska lämna förhandsbesked i frågan om merkostnader omfattas av rätten till ersättning. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.2. Begäran kan göras av den misstänkte eller den person som

har föreslagits som offentlig försvarare. Det naturliga är att begäran och prövningen görs i samband med förordnandet. Om en begäran om förhandsbesked framställs är det normalt lämpligt att den misstänkte eller den föreslagna försvararen också framför de omständigheter som kan utgöra särskilda skäl och vid behov tillför det underlag som krävs för prövningen. Rätten bör även i samband med begäran om förhandsbesked i möjligaste mån klargöra huruvida den misstänktes förslag till försvarare är avhängigt utgången i förhandsbeskedet. Situationer kan annars uppkomma där förordnande sker i enlighet med den misstänktes förslag men denne på grund av ett negativt förhandsbesked begär byte av försvarare.

Ett förhandsbesked enligt vilket ersättningen av allmänna medel får avse merkostnader innebär inte att domstolen i förväg godtar all tidsspillan och utlägg som uppstår på grund av avståndet. Det åligger alltså försvararen att i möjligaste mån begränsa sina kostnader. Domstolen har sedan, i samband med prövningen av försvararens yrkande om ersättning, att ta ställning till i vilken utsträckning begärd ersättning är skäligen hänsyn till vad uppdraget har krävt.

Möjligheten för den misstänkte eller den föreslagna försvararen att på begäran få förhandsbesked innebär inte något krav på att förhandsbesked ska ha lämnats för att försvararen ska kunna få ersättning för merkostnader av aktuellt slag. Ett besked som innebär att merkostnader inte omfattas av rätten till ersättning utesluter inte att sådana merkostnader vid en senare prövning kan komma att ersättas t.ex. på grund av ett mer komplett beslutsunderlag.

Bestämmelserna om förbud för den offentlige försvararen att förbehålla sig eller ta emot ersättning av den misstänkte är överförda till *femte stycket* från det nuvarande *fjärde stycket*. Den ändring som görs behandlas i avsnitt 5.3.3 och innebär att det från förbudet undantas sådana skäligen merkostnader för tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt och som inte ersätts av det allmänna enligt *fjärde stycket*. Detta innebär att den misstänkte och försvararen sinsemellan kan avtala om att den

misstänkte och/eller försvararen ska stå för tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att försvararen har sin verksamhet långt ifrån den ort där domstolen är belägen.

8.2 Förslaget till lag om ändring i rättshjälpslagen (1996:1619)

26 §

Till rättshjälpsbiträde får förordnas *en* advokat, *en* biträdande jurist på advokatbyrå eller någon annan som är lämplig för uppdraget. Har den rättssökande själv föreslagit någon som är lämplig, *ska* denne förordnas om det inte finns särskilda skäl mot det. Ett biträde får entledigas om det finns skäl till det.

Byte av biträde får ske efter särskilt tillstånd och bara om det finns särskilda skäl. Om byte av biträde har skett en gång, får nytt byte ske endast om det finns synnerliga skäl.

Ett biträde får sätta en advokat eller biträdande jurist på advokatbyrå i sitt ställe (substitution) om det inte medför en beaktansvärd ökning av kostnaderna. I övrigt får substitution endast ske efter särskilt tillstånd.

Paragrafen innehåller bestämmelser om förordnande, entledigande och byte av rättshjälpsbiträde samt substitution. Genom hänvisningar i 4 § första stycket lagen (1988:609) om målsägandebiträde och 5 § lagen (1996:1620) om offentligt biträde tillämpas bestämmelserna om förordnande även för målsägandebiträde och offentligt biträde. Övervägandena finns i avsnitt 5.2.

Första stycket ändras på motsvarande sätt som 21 kap. 5 § andra stycket RB, se kommentaren till den bestämmelsen. Övriga ändringar är av endast språklig karaktär.

27 §

Ett rättshjälpsbiträde har rätt till skälig ersättning för arbete, tidsspillan och utlägg som uppdraget har krävt. Ersättningen för arbete *ska* bestämmas med utgångspunkt i den tidsåtgång som är rimlig med hänsyn till uppdragets art och omfattning och med tillämpning av den timkostnadsnorm som regeringen fastställer. Timersättningen får avvika från timkostnadsnormen, om den skicklighet och den omsorg som uppdraget har utförts med eller andra omständigheter av betydelse ger anledning till det. Ersättning till rättshjälpsbiträde får inte avse kostnader för anlitande av tekniskt biträde.

Ersättningen till rättshjälpsbiträde får endast om det finns särskilda skäl avse tidsspillan och utlägg som har uppstått på grund av att rättshjälpsbiträdet har sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats. På begäran av den rättssökande eller det föreslagna rättshjälpsbiträdet ska förhandsbesked lämnas i frågan om sådana merkostnader omfattas av rätten till ersättning.

Ersättning för arbete före ansökan kan endast avse arbete som varit av mindre omfattning eller av brådsakande art. Vid biträdesbyte enligt 26 § andra stycket gäller motsvarande i fråga om det nya biträdes rätt till ersättning för arbete som utförts före beslutet om byte.

Om biträdet genom vårdslöshet eller försummelse har föranlett kostnad för rättshjälpen, *ska* detta beaktas vid ersättningens bestämmande. Om biträdet *har* missbrukat sin behörighet att besluta om utredning enligt 17 § eller om substitution enligt 26 § eller om det annars finns särskilda skäl, får ersättningen sättas ned.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer fastställer taxor som *ska* tillämpas vid bestämmande av ersättning i vissa fall samt meddelar föreskrifter om beräkning av ersättningen för tidsspillan.

Paragrafen reglerar rättshjälpsbiträdes rätt till ersättning. Genom hänvisningar i 5 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde och 5 § lagen (1996:1620) om offentligt biträde tillämpas bestämmelserna om ersättning även för målsägandebiträde och offentligt biträde. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.

I *första stycket* görs en ändring av endast språklig karaktär.

I ett nytt *andra stycke* regleras motsvarande begränsning av rättshjälpsbiträdets rätt till ersättning och möjligheten för den rättssökande och det föreslagna biträdet att på begäran få förhandsbesked som införs för offentliga försvarare i 21 kap. 10 § fjärde stycket RB, se kommentaren till den bestämmelsen. Frågan om biträdet kan anses ha sin verksamhet långt ifrån den ort där den rättsliga angelägenheten huvudsakligen hanterats bör bedömas på samma sätt som frågan om förordnande av den enskildes förslag medför avsevärt ökade kostnader enligt nuvarande ordning. Huvudregeln är således att den rättssökande ska vara bosatt på den ort där biträdet har sin verksamhet, i vart fall om tvisten ska prövas där (prop. 1996/97:9 s. 216). I praxis har även andra faktorer i det enskilda fallet tillmätts betydelse.

Fjärde och femte styckena ändras endast i språkligt hänseende.

29 §

Ett rättshjälpsbiträde får, *med undantag för tidsspillan och utlägg som enligt 27 § andra stycket inte omfattas av biträdets rätt till ersättning*, inte förbehålla sig eller ta emot ersättning av sin huvudman utöver vad som följer av 27 §. Har detta skett är förbehållet utan verkan och biträdet ska till huvudmannen betala tillbaka vad han eller hon har tagit emot för mycket.

I paragrafen uppställs förbud för biträdet att inom ramen för uppdraget som rättshjälpsbiträde förbehålla sig eller ta emot ersättning av sin huvudman utöver vad som följer av 27 §. Genom hänvisningar i 5 § lagen (1988:609) om målsägandebiträde och 5 § lagen (1996:1620) om offentligt biträde tillämpas förbudet även för målsägandebiträde och offentligt biträde. Övervägandena finns i avsnitt 5.3.3.

Undantag görs från förbudet på samma sätt som i 21 kap. 10 § femte stycket RB, se kommentaren till den bestämmelsen. Övrig ändring är av endast språklig karaktär.

Departementsserien 2008

Kronologisk förteckning

---

1. Sveriges antagande av rambeslut om överförande av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen. Ju.
2. Europeiskt betalningsföreläggande. Ju.
3. Införande av en rehabiliteringskedja. S.
4. Ettårsgräns för sjukpenning och införande av förlängd sjukpenning. S.
5. Ändringar i EG:s redovisningsdirektiv. Ju.
6. Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet. Ju.
7. Människohandel för arbetskraftsexploatering m.m. – kartläggning, analys och förslag till handlingsplan. A.
8. Godkännande av motorfordon m.m. + Bilaga. N.
9. Sveriges antagande av rambeslut om en europeisk bevisinhämtningsorder. Ju.
10. Insatser för att öka intresset för ingenjörsvrket. Rapport från Globaliseringsrådet. U.
11. Kommunal medfinansiering av regionala infrastrukturprojekt. Fi.
12. Europeiskt småmålsförfarande. Ju.
13. En ny betygsskala. U.
14. Från sjukersättning till arbete. S.
15. Återanvändning av upphovsrättsligt skyddat material som finns i radio- och TV-företagens programarkiv. Ju.
16. Arbetsmiljön och utanförskapet – en tanke-ram för den framtida arbetsmiljöpolitiken. A.
17. Remissmanställning. Ansvarskommitténs betänkande Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft (SOU 2007:10). Fi.
18. Stöd till anhöriga som vårdar och stödjer närstående. S.
19. Sfi-bonus – stimulans för nyanlända invandrare att snabbare lära sig svenska. IJ.
20. Ytterligare åtgärder för att motverka ordningsstörningar i samband med idrottsarrangemang. Ju.
21. Stranden – en värdefull miljö. M.
22. Överförande av startprogrammen i Swedfund. UD.
23. FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. + Daisy. S.
24. Bättre genomförande av EG:s bygglagsdirektiv. A.
25. Nya villkor för presstödet. Ku.
26. Nationella minoritetsspråk vid domstolar och myndigheter. Ett alternativ. IJ.
27. Flexibla finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser. S.
28. Officialprövningens omfattning vid registrering av varumärken och firmor m.m. Ju.
29. Värdesäkring av riksnormen. S.
30. Antagande av rambeslut om skydd av personuppgifter som behandlas inom ramen för polissamarbete och straffrättsligt samarbete. Ju.
31. Förslag om ändring i lagen (2005:807) om ersättning för viss mervärdesskatt för kommuner och landsting. Fi.
32. Behörighetsbevis för fritidsbåtar och fritidskepp. N.
33. Kompletterande bestämmelser till EG:s förordning om förbud mot utsläppande på marknaden av päls av katt och hund m.m. Jo.
34. Ett starkare skydd för den enskildes integritet vid kreditupplysning. Ju.
35. Eftersök av trafikskadat vilt. Jo.
36. Fler i arbete – grunden för framtidens välfärd. Fi.
37. Sveriges antagande av rambeslut om ändring i rambeslut 2002/475/RIF om bekämpande av terrorism. Ju.
38. Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag. Ju.
39. Ledighetsrätt för personer som arbetar med stöd av särskilda regler och sjukersättning. A.
40. En förenklad revisorsgranskning vid fusion och delning av aktiebolag. Ju.
41. Glömda regler?
– En överyn av bestämmelserna i 2 kap. lagen om allmän försäkring m.fl. S.
42. Sveriges antagande av rambeslut om erkännande och övervakning av vissa icke frihetsberövande påföljder. Ju.
43. Gör Sverige till ett elbilens pionjärland – Rapport från Globaliseringsrådet. U.

44. Vissa internationella adoptionsfrågor. S.
45. Överlåtbara fiskerättigheter. Jo.
46. Direktivet om aktieägares rättigheter – förslag till genomförandeåtgärder. Ju.
47. Etisk bedömning av nya metoder i vården. S.
48. Försvar i användning. Fö.
49. Sveriges antagande av rambeslut om utbyte av uppgifter ur kriminalregister. Ju.
50. Sammansättningsreglerna i Högsta domstolen och Regeringsrätten. Ju.
51. Ett förenklat trossamfundsregister. Ku.
52. Genomförande av ändringsdirektiv 2007/47/EG avseende vissa medicintekniska produkter. S.
53. Allmänna sammankomster på offentlig plats. Ju.
54. Utvidgade möjligheter att avlägsna deltagare i en ordningsstörande folksamling m.m. Ju.
55. Bör konsumenttjänstlagen utvidgas? En diskussionspromemoria. Ju.
56. Barnomsorgsavgift och allmän förskola även för treåringar. U.
57. Djurförbudsregister. Jo.
58. Ändringar i lagen (2005:258) om läkemedelsförteckning m.m.
59. Säljstödjande finansiering. Fi.
60. Utvecklingen av nationalstadsparken. M.
61. Finansiering av arbetslöshetsförsäkringen. A.
62. En arbetslöshetsförsäkring för arbete. A.
63. Ytterligare reformer inom arbetsmarknadspolitik. A.
64. En jobbgaranti för ungdomar. A.
65. Bättre möjligheter till tidsbegränsad anställning, m.m. A.
66. Kommunernas medverkan i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. A.
67. Den nya myndigheten för arbetsmarknadsfrågor – Arbetsförmedlingen. A.
68. Alkoholutandningsprov i svenska hamnar. Ju.
69. Genomförande av Kommissionens direktiv 2006/86/EG.S.
70. Ett förhöjt förbehållsbelopp vid fastställande av avgift enligt socialtjänstlagen. S.
71. Förvärv av kvalificerade innehav i finansiella företag m.m.
72. Enklare informationsutbyte i brottsbekämpningen inom EU. Ju.
73. Sweden's third national report under the Joint Convention on the safety of spent fuel management and on the safety of radioactive waste management. Swedish implementation of the obligations of the Joint Convention. M.
74. Utvärdering av lagen om grupprättegång. Ju.
75. Genomförande av tjänstedirektivet.UD.
76. Djurskyddsregistrering. Jo.
77. Förbättrade och förenklade villkor i arbetslöshetsförsäkringen. A.
78. De funktionsnedsattas ekonomiska förhållanden. S.
79. Sjömäns ersättning vid sjukdom. N.
80. Gemensamma examina. U.
81. SIS II – en andra generation av Schengens informationssystem. Ju.
82. Sverige i världen. – Rapport från Globaliseringsrådet. U.
83. Enklare och bättre taktbestämmelser. M.
84. Brott mot Internationella brottmålsdomstolens rättskipning. Ju.
85. Den enskildes val av rättsligt biträde. Ju.

Departementsserien 2008

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

- Sveriges antagande av rambeslut om överförande av frihetsberövande påföljder inom Europeiska unionen. [1]
- Europeiskt betalningsföreläggande. [2]
- Ändringar i EG:s redovisningsdirektiv. [5]
- Sveriges antagande av rambeslut om kampen mot organiserad brottslighet. [6]
- Sveriges antagande av rambeslut om en europeisk bevisinhämtningsorder. [9]
- Europeiskt småmålsförfarande. [12]
- Återanvändning av upphovsrättsligt skyddat material som finns i radio- och TV-företagens programarkiv. [15]
- Ytterligare åtgärder för att motverka ordningsstörningar i samband med idrottsarrangemang. [20]
- Officialprövningens omfattning vid registrering av varumärken och firmor m.m. [28]
- Antagande av rambeslut om skydd av personuppgifter som behandlas inom ramen för polissamarbete och straffrättsligt samarbete. [30]
- Ett starkare skydd för den enskildes integritet vid kreditupplysning. [34]
- Sveriges antagande av rambeslut om ändring i rambeslut 2002/475/RIF om bekämpande av terrorism. [37]
- Nationell mobilisering mot den grova organiserade brottsligheten – överväganden och förslag. [38]
- En förenklad revisorsgranskning vid fusion och delning av aktiebolag. [40]
- Sveriges antagande av rambeslut om erkännande och övervakning av vissa icke frihetsberövande påföljder. [42]
- Direktivet om aktieägares rättigheter – förslag till genomförandeåtgärder. [46]
- Sveriges antagande av rambeslut om utbyte av uppgifter ur kriminalregister. [49]
- Sammansättningsreglerna i Högsta domstolen och Regeringsrätten. [50]
- Allmänna sammankomster på offentlig plats. [53]

- Utvidgade möjligheter att avlägsna deltagare i en ordningsstörande folksamling m.m. [54]
- Bör konsumenttjänstlagen utvidgas? En diskussionspromemoria. [55]
- Alkoholutandningsprov i svenska hamnar. [68]
- Enklare informationsutbyte i brottsbekämpningen inom EU. [72]
- Utvärdering av lagen om grupprättegång. [74]
- SIS II – en andra generation av Schengens informationssystem. [81]
- Brott mot Internationella brottmålsdomstolens rättskipning. [84]
- Den enskildes val av rättsligt biträde. [85]

Utrikesdepartementet

- Överförande av startprogrammen till Swedfund. [22]
- Genomförande av tjänstedirektivet. [75]

Försvarsdepartementet

- Försvar i användning. [48]

Socialdepartementet

- Införande av en rehabiliteringskedja. [3]
- Ettårsgräns för sjukpenning och införande av förlängd sjukpenning. [4]
- Från sjukersättning till arbete. [14]
- Stöd till anhöriga som vårdar och stödjer närstående. [18]
- FN:s konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning. + Daisy [23]
- Flexibla finansiell samordning av rehabiliteringsinsatser. [27]
- Värdesäkring av riksnormen. [29]
- Glömda regler?
– En översyn av bestämmelserna i 2 kap. lagen om allmän försäkring m.fl. [41]
- Vissa internationella adoptionsfrågor. [44]
- Etisk bedömning av nya metoder i vården. [47]
- Genomförande av ändringsdirektiv 2007/47/EG avseende vissa medicintekniska produkter. [52]

Ändringar i lagen (2005:258) om läkemedelsförteckning m.m. [58]
Genomförande av Kommissionens direktiv 2006/86/EG. [69]
Ett förhöjt förbehållsbelopp vid fastställande av avgift enligt socialtjänstlagen. [70]
De funktionsnedsattas ekonomiska förhållanden. [78]

Finansdepartementet

Kommunal medfinansiering av regionala infrastrukturprojekt. [11]
Remissmanställning. Ansvarskommitténs betänkande Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft (SOU 2007:10). [17]
Förslag om ändring i lagen (2005:807) om ersättning för viss mervärdesskatt för kommuner och landsting. [31]
Fler i arbete – grunden för framtidens välfärd. [36]
Säljstödande finansiering. [59]
Förvärv av kvalificerade innehav i finansiella företag m.m. [71]

Utbildningsdepartementet

Insatser för att öka intresset för ingenjörsvrket. Rapport från Globaliseringsrådet. [10]
En ny betygsskala. [13]
Gör Sverige till ett elbilens pionjärland – Rapport från Globaliseringsrådet. [43]
Barnomsorgsavgift och allmän förskola även för treåringar. [56]
Gemensamma examina. [80]
Sverige i världen.
– Rapport från Globaliseringsrådet. [82]

Jordbruksdepartementet

Kompletterande bestämmelser till EG:s förordning om förbud mot utsläppande på marknaden av päls av katt och hund m.m. [33]
Eftersök av trafikskadat vilt. [35]
Överlåtbara fiskerättigheter. [45]
Djurförbudsregister. [57]
Djurskyddskontrollregister. [76]

Miljödepartementet

Stranden – en värdefull miljö. [21]
Utvecklingen av nationalstadsparken. [60]

Sweden's third national report under the Joint Convention on the safety of spent fuel management and on the safety of radioactive waste management.
Swedish implementation of the obligations of the Joint Convention. [73]
Enklare och bättre täktbestämmelser. [83]

Näringsdepartementet

Godkännande av motorfordon m.m. + Bilaga. [8]
Behörighetsbevis för fritidsbåtar och fritidskepp. [32]
Sjömäns ersättning vid sjukdom. [79]

Integrations- och jämställdhetsdepartementet

Sfi-bonus
– stimulans för nyanlända invandrare att snabbare lära sig svenska. [19]
Nationella minoritetsspråk vid domstolar och myndigheter. Ett alternativ. [26]

Kulturdepartementet

Nya villkor för presstödet. [25]
Ett förenklat trossamfundsregister. [51]

Arbetsmarknadsdepartementet

Människohandel för arbetskraftsexploatering m.m. – kartläggning, analys och förslag till handlingsplan. [7]
Arbetsmiljön och utanförskapet – en tankemodell för den framtida arbetsmiljöpolitiken. [16]
Bättre genomförande av EG:s bygglåsdirektiv. [24]
Ledighetsrätt för personer som arbetar med stöd av särskilda regler om sjukersättning. [39]
Finansiering av arbetslöshetsförsäkringen. [61]
En arbetslöshetsförsäkring för arbete. [62]
Ytterligare reformer inom arbetsmarknadspolitik. [63]
En jobbgaranti för ungdomar. [64]
Bättre möjligheter till tidsbegränsad anställning, m.m. [65]
Kommunernas medverkan i arbetsmarknadspolitiska åtgärder. [66]
Den nya myndigheten för arbetsmarknadsfrågor – Arbetsförmedlingen. [67]
Förbättrade och förenklade villkor i arbetslöshetsförsäkringen. [77]